

Arcképcsarnok, tudományok története

KÖRMÖCZI JÁNOS

(1762—1836)

A 18. század nemcsak a felvilágosodás, hanem a természettudományok és a találmányok százada. Nemcsak a nagy filozófusok, gondolkodók lépnek fel, ugyanakkor a természettudományok olyan jeles képviselői is, mint Newton, Linné, Lavoisier. És ennek a természettudományos vonulatnak megvannak az erdélyi összefüggései. Azt hiszem, hogy most ezekről kellene egy néhány szót szólni a tanárok kapcsán.

Tudnunk kell azt, hogy Erdélyben a 18. században a három nagy egyházi intézményben: a Királyi Líceumban, amely egy ideig jezsuita, aztán piarista vezetés alatt állott, működött **Fridvalszky János**, az Unitárius Kollégiumban **Körmöczi János**, míg a Református Kollégiumban **Méhes Sámuel**. Ők hárman, a maguk intézményeiben alapították meg az első szertárakat. A mai Brassai elődje, az Unitárius Kollégium viszont Körmöczi Jánosnak köszönheti a természettudományi, illetve a fizikai szertár felállítását.

Körmöczi János felvidéki származású volt, nagyapja került Erdélybe, ő maga Kolozsváron, az Unitárius Kollégiumban tanult. Egyházi ösztöndíjjal került ki Göttingába: ahol 1796—1797 között tartózkodott. Göttinga akkoriban a német szellemi élet egyik centruma, az új típusú egyetemi, illetve tudományos életnek, tudományszervezésnek a központja volt. Körmöczi tehát Göttingában, bár teológiát is tanult, lényegében a természettudományokra vetette rá magát. Ezeknek a sorában különösen két professzora nevezetes: az egyik **Georg Christoph Lichtenberg**, aki a fizikának a professzora — emlékéit a mai napig őrzi a göttingai egyetem —, a másik nagy személyiség **Johann Beckmann**, az agrártudományoknak és az ipartudományoknak, a mérnöki tudományoknak az apostola, aki maga is géptani múzeumot állított fel. Ez a szellem, tehát, magával ragadta Körmöczit. Ő maga is Lichtenberget hallgatta, ezzel kapcsolatban idézhetjük a naplójának azt a részletét, amelyben azt írja 1796-ban, hogy:

"Lichtenberg Úrnál a physica experimentalis, pro astronomia, metheorologia et geographia órára 10 rhénes tallér és 16 gróse."

Ami Körmöczinek a kolozsvári tevékenységét illeti, itt a lényeg tehát az, hogy a régi szellem helyett egy új szellemet igyekezett bevezetni. A

kedves professzora, **Pákel József** írta: "*Fiacskám, maga is vegye át a physica és a számtan tanítását. A physicában új elmélet járja, amit a püspök úr nem tanít!*" Másrészt pedig elődjének szemléltető eszközei nem voltak. Körmöczi tehát Kolozsváron hozzáfogott a Göttingában tanultak értelmében a természettudományi, illetve a fizikai szertárnak a megszervezéséhez. Erre jó alkalom mutatkozott annak a révén, hogy Bécsben élt a nagyon jó barátja, **Augusztinovics Pál**, és az ő segítségével hozzáfogott ezeknek az eszközöknek az elkészíttetéséhez, beszerzéséhez, anyagi alapok összegyűjtéséhez. Ezzel kapcsolatban írja Augusztinovics Pál, hogy: "*Erdélyben ezt sok helyt másutt is helyt állhatsz physicaideiddal, azaz kísérleti eszközeiddel.*"

A szertárnak a befogadására Körmöczi, aki 1802 és 1812 között az Unitárius Kollégiumnak az igazgatója volt, az új épületben, a kollégium új épületében gondoskodott arról, hogy megfelelő helyiség álljon rendelkezésére a fizikai szertár részére. Ezzel kapcsolatban az egyházi főgondnok azt írja: "*Consistoriumi végzés vagy on arról, hogy a physicában experimentumok is produkáltassanak az ifjaknak, és evvég bizonyos alkalmas helyet kell destinálni.*" Ilyenformán tehát az új épületben, az Unitárius Kollégiumnak az új épületében helyet biztosítottak a **Physicum Museum** számára.

(Dr. Csetri Elek, történész)

Szerkesztői megjegyzések: Körmöczi János 1762-ben született Kissáronson (Eperjes vármegye), Kolozsváron halt meg 1836. december 14-én.

Az Unitárius Kollégium természettudományi kéziratai között szerepel: *De phisica*. Körmöczi János, a későbbi tanár és püspök gondos kézírása tanuló korából, 1790-ből. 501 lap (Ms. 685) [Benczédi Pál: *A volt kolozsvári Unitárius Kollégium kézirattára* in: Kelemen Lajos emlékkönyv, 41. oldal]

A cikk Andreea Ghiță és Imecs Márton *A Brassai Líceum fizika szertára* című filmje szövegének részlete alapján készült.

A szöveget lejegyezte és jegyzetekkel ellátta **Kovács Zoltán**.

Évfordulók 1995-ben

325 éve halt meg Glauber Johann Rudolph (1604—1670) Karlsstadtban született német gyógyszerész, alkimista és technológus, aki élete jelentős részét Hollandiában töltötte, és Amsterdamban alapított laboratóriumot. Nem végzett egyetemet, tudását autodidakta módon szerezte. 1651-ben visszatért Németországba, ahol laboratóriumot rendezett be és főleg technológiai problémákkal foglalkozott. Előállította a sósavat, a salétromsavat, több sót — pl. a Glauber-sót (Na_2SO_4), etil-kloridot, antimón- és